

University of Groningen

Begriffsjurisprudenz langs de Autobahn

Jansen, J.E.

Published in:
Groninger Civilistenblad

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2015

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Jansen, J. E. (2015). Begriffsjurisprudenz langs de Autobahn: Over eigendomsverkrigging van door de klant voorafgaand aan betaling getankte brandstof naar Duits en Nederlands recht. *Groninger Civilistenblad*, 2015, 12-15.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

NR 02 / FEBRUARI 2015

GCB

GRONINGER CIVILISTENBLAD

Interview met:

**Prof. mr. A.S. Hartkamp
A-G E.M. Wesseling-van Gent**

Bijdragen van:

**Prof. mr. F.M.J. Verstijlen
Prof. mr. J.E. Jansen
Mr. E.F. Verheul
Mr. A. Ourhris**

HOUTHOFF BURUMA

4. VOORWOORD

Romy Menasalvas Garrones, *praeses* Diephuis

5. REDACTIONEEL

Hylke ten Bruggencate, voorzitter Groninger Civilistenblad

6. INTERVIEW HARTKAMP

Prof. mr. A.S. Hartkamp wordt geïnterviewd door Hylke ten Bruggencate en Matthijs Nieuwenhuijse

12. ARTIKEL JANSEN

Prof. mr. J.E. Jansen over het moment van eigendomsverkrijging bij het tanken van brandstof

22. ARTIKEL VERSTIJLEN

Prof. mr. F.M.J. Verstijlen over de verschillende manieren van ‘omgaan’ van de Hoge Raad

29. ARTIKEL VERHEUL

Derdenbescherming bij levering per *constitutum possessorium* en *longa manu*. Hoe de Nederlandse wetgever (onbewust) een betere keuze maakte dan de Duitse, aldus mr. E.F. Verheul

35. ARTIKEL OURHRIS

A. Ourhris, advocaat bij RESOR, over WCO I en WCO II

42. AGENDA DIEPHUIS

16

E.M. WESSELING-
VAN GENT

Advocaat-
generaal

INTERVIEW

Colofon

Het Groninger Civilistenblad is het verenigingsblad van de Civielrechtelijke vereniging Diephuis. Het Groninger Civilistenblad verschijnt drie keer per jaar en wordt gratis verspreid onder de leden van Diephuis.

Redactie

Hylke ten Bruggencate,
Rienke van Essen, Matthijs
Nieuwenhuijse, Puck
Nannes en Aurnyn Bokma

Ontwerp en vormgeving

Puck Nannes,
Hylke ten Bruggencate,
Aurnyn Bokma en
Matthijs Nieuwenhuijse

Drukwerk

Chris Russell, Groningen

Oplage

335 stuks

Hoofdsponsor

Houthoff Buruma

Sponsors

Van Doorne
De Brauw Blackstone
Westbroek
RESOR
Allen&Overy
Ekelmans & Meijer

Advertentieverkoop

Rik van Haeringen,
commissaris extern van
Diephuis

Contact

groningercivilistenblad@
diephuis.nl
www.diephuis.nl

Copyright

Zonder schriftelijke toestemming van het bestuur van Diephuis mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt.

Begriffsjurisprudenz langs de Autobahn

Over eigendomsverkrijging van door de klant voorafgaand aan betaling getankte brandstof naar Duits en Nederlands recht

prof. mr. J.E. Jansen*

1. Inleiding

De beschikkingsbevoegde vervreemder die op grond van een geldige titel het bezit van een roerende zaak verschaft, draagt volgens artikel 3:84 BW de eigendom van die zaak over. Dikwijls gaat het sluiten van de tot overdracht strekkende titel vooraf aan de door de vervreemder te verrichten levering. Noodzakelijk is dat niet. De vervreemder kan de verkrijger – bijvoorbeeld om kosten te besparen – in staat stellen de leveringshandeling te verrichten. Dat doet zich voor in een ‘zelfbedienings-pompstation’.¹ Ontstaat op datzelfde ogenblik ook een koopovereenkomst ter zake van de getankte brandstof, zodat de eigendom op de klant overgaat voordat hij heeft betaald?² Dient de pomphouder een eigendomsvoorbehoud te bedingen om eigendomsverlies voor betaling te voorkomen? Of ontstaat de overeenkomst in zo’n geval aan de kassa? Mij is hierover geen Nederlandse literatuur bekend. Heel anders is dat in Duitsland waar de kwestie in rechtspraak en literatuur veel aandacht krijgt. Het Bundesgerichtshof (BGH) bepaalde onlangs dat de koopovereenkomst in het pompstation aan de tankzuil ontstaat, zodat de klant aan zichzelf levert (zie nr. 2). Het liet de vraag onbeantwoord of de klant op datzelfde tijdstip ook de eigendom verkrijgt. Daarover wordt in de Duitse literatuur verschillend gedacht. Volgens sommigen moet het pompstation een eigendomsvoorbehoud maken om te voorkomen dat de klant de eigendom verkrijgt voordat hij heeft betaald. Verschillende Duitse pompstations maken inderdaad zo’n beding. Andere schrijvers zijn van mening dat het onnodig is om een eigendomsvoorbehoud uitdrukkelijk te bedingen: het zou stilzwijgend deel uitmaken van de koopovereenkomst die de klant en het pompstation sluiten (zie nr. 3). Hier wordt betoogd dat de leer van het stilzwijgend bedongen eigendomsvoorbehoud niet overeenstemt met het handelen van de klant en het pompstation en bovendien nauwelijks een reëel belang dient (zie nr. 4). De klant van het tankstation zal daarom naar Duits recht de eigendom van de getankte brandstof verkrijgen voordat hij heeft

betaald, tenzij het pompstation uitdrukkelijk een eigendomsvoorbehoud maakt. In de laatste paragraaf vergelijk ik het Duitse recht met het Nederlandse (zie nr. 5). Ook naar Nederlands recht ontstaat de koopovereenkomst aan de tankzuil, en vindt aldaar de bezitsverschaffing plaats. De klant verkrijgt door die levering de eigendom van de getankte brandstof.

Ik maak hierbij een vooropmerking over het Duitse goederenrecht. In Duitsland geldt een ander stelsel van eigendomsoverdracht van roerende zaken. Naar Duits recht is – naast beschikkingsbevoegdheid van de vervreemder en levering door bezitsverschaffing – vereist dat de vervreemder en de verkrijger het eens zijn over eigendomsoverdracht. Of er ook een geldige titel is, heeft geen invloed op de eigendomsoverdracht. De wilsovereenstemming omtrent eigendomsoverdracht, ‘*die Einigung*’ of ‘*der dingliche Vertrag*’ (zakelijke overeenkomst) ten tijde van de levering, is voldoende. Men noemt het Duitse stelsel wel abstract en het Nederlandse causaal, omdat de geldigheid van de titel (*causa*) in Duitsland is ‘losgetrokken’ (Lat. *ab trahere*) van de lijst van eisen die gelden voor eigendomsoverdracht.³ Of de zakelijke, of in ons jargon de goederenrechtelijke, overeenkomst ook naar Nederlands recht een vereiste is voor eigendomsoverdracht van een roerende zaak is omstreden. De meeste schrijvers vinden van wel, een minderheid vindt van niet.⁴

2. Selbstbedienungstankstelle: de koopovereenkomst ontstaat aan de tankzuil

Voor het ontstaan van een koopovereenkomst is wilsovereenstemming vereist. Bij gebrek aan uitdrukkelijke wilsverklaringen gelden het handelen van de klant en de uitbater van het pompstation als hun verklaringen. Naar Duits recht moet het handelen van partijen op grond van de paragrafen 133 en 157 BGB objectief worden uitgelegd.⁵ Het BGH oordeelde op 4 mei 2011 dat die uitleg leert dat de koopovereenkomst tussen de klant en het pompstation ontstaat als de klant

begint te tanken.

*“Ein Kunde, der an einer Selbstbedienungstankstelle Kraftstoff in seinen Tank füllt, schließt bereits zu diesem Zeitpunkt mit dem Tankstellenbetreiber (...) einen Kaufvertrag über die entnommene Menge Kraftstoff.”*⁶

Het BGH maakt met dit oordeel een einde aan de onduidelijkheid omtrent het precieze ogenblik waarop de koopovereenkomst ontstaat tussen de tankende klant en het pompstation. In rechtspraak en literatuur was wel verdedigd dat de koopovereenkomst en de goederenrechtelijke overeenkomst ter zake van de getankte brandstof, tot stand komen aan de kassa. Zo is voorkomen dat de klant eigenaar van de getankte brandstof wordt voordat hij heeft betaald.⁷ Het BGH maakt duidelijk dat in elk geval de koopovereenkomst al aan de tankzuil ontstaat. Doorslaggevend daarbij is dat noch de klant noch het pompstation na het tanken van elkaar af kunnen. Het tankstation doet daarom een openbaar aanbod aan het langrijdend verkeer, dat de klant aanvaardt door te tanken.⁸ Het gevolg van het vroege ontstaansmoment van de koopovereenkomst is dat de klant door te tanken bezitter wordt. Hij houdt de brandstof als koper voor zichzelf en is dus bezitter (in de Duitse terminologie: *Eigenbesitzer*).⁹

Ontstaat ook de goederenrechtelijke overeenkomst aan de tankzuil?

Het BGH laat zich niet uit over het precieze ogenblik dat de voor eigendomsoverdracht vereiste zakelijke overeenkomst ontstaat. De lagere rechters in deze zaak waren ervan uitgegaan dat de zakelijke overeenkomst ontstaat als de klant klaar is met tanken.¹⁰ Het pompstation doet aan de voorbijgaande verkeersdeelnemers het aanbod om de eigendom van een door de klant te bepalen hoeveelheid brandstof te verkrijgen. De klant aanvaardt dit aanbod als hij begint te tanken. Dan ontstaat de koopovereenkomst, de zakelijke overeenkomst ontstaat als de klant klaar is met tanken: dan is duidelijk hoeveel brandstof hij wil verkrijgen. Het tankstation in kwestie had geen eigendomsvoorbehoud bedongen om (de koop- en) de zakelijke overeenkomst aan een opschortende voorwaarde te onderwerpen. De vervreemder moet een eigendomsvoorbehoud naar Duits recht maken voordat de levering plaatsvindt. Sommige pompstations plakken daarom stickers op de tankzuil waarin zij een eigendomsvoorbehoud bedingen. Langs de Autobahn nabij Hannover las ik deze zomer bijvoorbeeld:

Der getankte Kraftstoff bleibt bis zur endgültigen Bezahlung Eigentum des Shell & DA Oil GmbH.

3. De leer van het stilzwijgend bedongen eigendomsvoorbehoud

Volgens een gedeelte van de Duitse literatuur is zo'n uitdrukkelijk eigendomsvoorbehoud niet nodig. Een eigendomsvoorbehoud ontstaat als gevolg van een objectieve uitleg vanzelf. De tankklant mag volgens hen uit de mogelijkheid zelf te tanken niet afleiden dat de wil van het pompstation gericht is op onvoorwaardelijke eigendomsverkrijging.¹¹ Het pompstation doet daarentegen een aanbod tot eigendomsoverdracht onder opschortende voorwaarde van betaling.¹² Lange en Trost wijzen erop dat deze opvatting recht doet aan de belangen van zowel de verkoper als de koper.¹³ De verkoper is de eigendom pas kwijt als er betaald wordt, de koper beschikt als gevolg van het stilzwijgend aangenomen eigendomsvoorbehoud over een goederenrechtelijk beschermde positie: hij heeft een *Anwartschaftsrecht* (verwachtingsrecht).¹⁴

4. Kritiek

Ik keer mij tegen de leer van het stilzwijgend overeengekomen eigendomsvoorbehoud. Zij is niet in overeenstemming met een redelijke uitleg van het handelen van een pompstation. Waarom zouden sommige tankstations uitdrukkelijk een eigendomsvoorbehoud bedingen? Zij gaan er kennelijk vanuit dat zonder zo'n clause wel degelijk onvoorwaardelijke eigendomsverkrijging volgt. Uit een objectieve uitleg van het handelen van de vervreemder dat eruit bestaat dat hij het mogelijk maakt dat de levering voorafgaat aan de betaling, volgt dat hij de wil heeft de eigendom onvoorwaardelijk over te dragen. Daar is van alles voor te zeggen. De vervreemder die levering mogelijk maakt, maakt het zichzelf onmogelijk zijn verplichting op te schorten totdat hij heeft betaald. Gewoonlijk hebben partijen bij een wederkerige overeenkomst deze bevoegdheid (§320 BGB, het aan wederkerigheid ontleende opschortingsrecht ofwel de *exceptio non adimpleti contractus*, 'Zug um Zug'). Wil de vervreemder door zijn handelen duidelijk maken dat hij niet de op onvoorwaardelijke eigendomsoverdracht gerichte wil heeft, dan kan hij, zoals in een snoepautomaat, voorafgaand betaling eisen, of uitdrukkelijk een eigendomsvoorbehoud bedingen.¹⁵

Dat de wil van de uitbater van een pompstation op een eigendomsvoorbehoud is gericht, is bovendien onwaarschijnlijk als men de gang van zaken in een pompstation onder de loep neemt. Bij een eigendomsvoorbehoud zal de vervreemder de geleverde

zaak terugnemen als de koper wanprestatie pleegt.

Dat zal niet gebeuren als de klant van het pompstation er niet in slaagt te betalen. De pompstationhouder zal de naam van de klant en het kenteken van zijn voertuig noteren, om afgifte vragen van een rijbewijs of een kostbaar horloge, eisen dat het voertuig achterblijft en dat de klant (te voet) geld gaat halen of het hem toestaan met voertuig en al geld te gaan halen. Terugname van de getankte brandstof (Herzberg spreekt in dit verband van een ‘*Absaugverlangen*’) zal zelden of nooit volgen.¹⁶ Anders dan bij een ‘gewoon’ eigendomsvoorbehoud is bovendien dat het pompstation de eigendomsverkrijging door de klant niet uitstelt totdat deze de betaling in termijnen heeft verricht. Het pompstation wil korte tijd na de levering volledige betaling.

Tegen het aannemen van een stilzwijgend bedongen eigendomsvoorbehoud pleit verder nogdat het pompstation een verwaarloosbaar klein belang heeft bij een eigendomsvoorbehoud. De klant zal doorgaans de eigendom van de door hem getankte brandstof direct (gedeeltelijk) verwerven door vermenging.¹⁷ Dat is slechts anders als de klant niet zijn brandstoftank vult, maar bijvoorbeeld losse jerrycans. Daarenboven begint de klant de brandstof in zijn tank direct te verbruiken als hij wegreijdt bij de tankzuil.¹⁸ Herzberg wijst er daarbij nog op dat het pompstation ook zonder een eigendomsvoorbehoud de bevoegdheid heeft de brandstof terug te nemen. De verkoper kan bij niet-betaling door de koper langs de weg van §326 BGB teruggave vragen. Die paragraaf regelt kort gezegd de ongedaanmakingsverplichting na ontbinding. Het voordeel dat het pompstation met het eigendomsvoorbehoud behaalt, is dat het een goederenrechtelijke aanspraak op teruggave van niet-vermengde en niet-verbruikte brandstof heeft, en niet slechts een verbintenisrechtelijke.¹⁹ Ik voel gezien het bovenstaande in ieder geval weinig voor een uitleg van het handelen van het pompstation en de klant die resulteert in een stilzwijgend bedongen eigendomsvoorbehoud.

5. Het Nederlandse pompstation

Hoe moet de gang van zaken in een Nederlands pompstation verbintenisrechtelijk en goederenrechtelijk worden geduid? Op welk ogenblik ontstaat de koopovereenkomst met het pompstation naar Nederlands recht? Doet het pompstation, dat tegen op borden aangegeven prijzen brandstof aanbiedt, een aanbod aan het publiek (een openbaar aanbod), of nodigt het pompstation de klant uit een aanbod te doen (*invitatio ad offerendum*)?²⁰ Bepalend bij dat

onderscheid is wat het pompstation precies verklaart (art. 3:33 BW) en hoe de klant die verklaring heeft mogen opvatten (art. 3:35 BW).²¹ De Hoge Raad gaf in het arrest *Hoffland/Hennis* als gezichtspunt dat een ‘te-koop’-advertentie eerder als aanbod zal gelden, dan als uitnodiging te onderhandelen als de ‘verdere voorwaarden’ (het tijdstip van levering, de prijs *et cetera*) vaststaan en de persoon van de gegadigde er niet toe doet.²² Over die ‘verdere voorwaarden’ en de persoon van de gegadigde bestaat in een pompstation geen onduidelijkheid. Iedere verkeersdeelnemer mag tanken. Hij schept zo, zoals het BGH benadrukte, een *de facto* onomkeerbare toestand. De klant kan na het tanken niet meer van het pompstation af, het pompstation kan na het tanken evenmin van de klant af. Het pompstation dat tegen op borden aangegeven prijzen brandstof aanbiedt, doet beschouwd langs de maatstaf van de artikelen 3:33 en 3:35 BW een ongericht aanbod om een koopovereenkomst te sluiten. De klant aanvaardt dit aanbod door te tanken. Uit het handelen van de klant (het tanken) volgt dat hij zich aan een koopovereenkomst wil binden.

Verkrijgt hij dus de eigendom voordat hij heeft betaald? Ik zou menen van wel. Het doet er daarbij niet toe of men nu van mening is dat voor eigendomsoverdracht van roerende zaken een goederenrechtelijke overeenkomst vereist is of niet. In Duitsland is dat zoals wij zagen een vereiste. Om eigendomsverkrijging vóór betaling te voorkomen, bewandelt men in Duitsland de weg van het stilzwijgend of uitdrukkelijk overeengekomen eigendomsvoorbehoud. Omdat die clausule deel uitmaakt van de koopovereenkomst tussen het pompstation en de tankende klant doet het er in ons causale stelsel niet veel toe of de goederenrechtelijke overeenkomst nu wel of niet vereist is voor eigendomsoverdracht. Het gaat er enkel om of het eigendomsvoorbehoud deel uitmaakt van de koopovereenkomst. Ik zag bij een Nederlands tankstation (nog?) nooit een op de tankzuil aangeplakt eigendomsvoorbehoud. Het Nederlandse recht stelt evenwel geen vormvereisten aan het overeenkomen van een eigendomsvoorbehoud (art. 3:92 BW). Men kan dus aannemen dat een eigendomsvoorbehoud stilzwijgend (of minder stilzwijgend, als onderdeel bijvoorbeeld van de algemene voorwaarden) deel uitmaakt van de koop. De levering geschiedt dan door machtsverschaffing (art. 3:91 BW). De klant krijgt de eigendom als hij betaalt. Hij wordt dan van houder bezitter.²³ Ik gaf bij de bespreking van het Duitse recht al aan weinig te zien in een eigendomsvoorbehoud ter zake van getankte brandstof. Om dezelfde redenen keer ik mij in elk geval tegen een stilzwijgend aangenomen eigendomsvoorbehoud. Dat betekent dat geen

sprake is van machtsverschaffing, maar van bezitsverschaffing (vgl. 3:90 en 3:114 BW): het pompstation stelt de verkrijger in staat dezelfde macht over de zaak uit te oefenen die hij er zelf over uit kon oefenen.

6. Tot Slot

Wat leert ons het bovenstaande? Het benadrukt de geringe rol die de goederenrechtelijke overeenkomst in een causaal stelsel speelt.²⁴ Het maakt ook de Duitse voorliefde duidelijk voor het verzinnen van constructies die met de werkelijkheid soms niet veel van doen hebben, of in elk geval geen reëel belang dienen. Deze wat al te wetenschappelijke wijze van de benadering van het burgerlijk recht staat bekend onder de naam die Rudolf von Jhering eraan gaf: *Begriffsjurisprudenz*. Hij stelde daar tegenover zogenoemde *Interessenjurisprudenz*.²⁵ een benadering waarin niet de begrippen en concepten centraal staan, maar de belangen van partijen tegen elkaar worden afgewogen.²⁶ Juist omdat de pompstationhouder nauwelijks een belang heeft bij een eigendomsvoorbehoud keer ik mij tegen de leer van het stilzwijgend bedongen eigendomsvoorbehoud. Daarenboven gaat die leer uit van wantrouwen. In Nederland wat mij betreft geen leer van het stilzwijgend bedongen eigendomsvoorbehoud in het pompstation, maar wederzijds vertrouwen tussen de klant en de winkelier. Zo is de wil van de caféhouder die het zijn gasten toestaat op rekening te drinken evenmin gericht op voorwaardelijke eigendomsverkrijging. Zoals de waard is, vertrouwt hij zijn gasten.

Voetnoten

* Jelle (J.E.) Jansen is sinds 1 februari 2015 universitair hoofddocent rechtsgeschiedenis aan de RuG en bijzonder hoogleraar bijzondere aspecten van het privaatrecht aan de UvA. Hij promoveerde in 2011 op 'Bezit te kwader trouw, verkrijgende en bevrijdende verjaring. Een leerstellige, rechtsvergelijkende studie op historische grondslag'.

1. Ik spreek hier omwille van de leesbaarheid telkens van een pomp- of tankstation, daarmee is gedomd op een tankstation waar de klant de levering zelf verricht voordat hij heeft betaald, in de Duitse juridische literatuur een 'Selbstbedienungstankstelle'.

2. Eventuele eigendoms- en bezitsverkrijging door vermenging (vgl. §948 BGB en artikel 5:16 BW) blijven hier goeddeels buiten beschouwing.

3. Vgl. hierover bijvoorbeeld W.J. Zwalve, *Hoofdstukken uit de Geschiedenis van het Europese privaatrecht, I Inleiding en zakenrecht*, Den Haag: BJu 2006, p. 323 e.v.

4. Vgl. met verwijzingen W.H.M. Reehuis, *Goederenrecht, 13e druk* Deventer: Kluwer 2012, nrs 131 e.v.

5. Vgl. over de objectieve uitleg bijvoorbeeld C. Conrad en J. Bisenius, 'Besondere Konstellationen des Kaufvertragsschlusses- Schaufenster, Automaten, Online-Handel und Selbstbedienungsläden' in: *JA* 2011, p. 740-744, p. 740.

6. BGH 4 mei 2011, *Neue Juristische Wochenschrift* NJW 2011, 2871, nr 13.

7. BGH 4 mei 2011, (NJW) 2011, 2871. Over deze uitspraak bijvoorbeeld F. Faust, 'Vertragsschluss beim Selbsttanken: Voraussetzungen des Schuldnersverzugs' in: *Juristische Schulung* 2011, p. 929-932; A. Stadler, 'Vertragsschluss an Selbstbedienungstankstelle' in: *Juristische Arbeitsblätter (JA)*, 2012, 465-467; A. Rebler, 'Selbstbedienen' beim Tanken und das Strafrecht' in: *JA* 2013, 179-181.

8. In deze zin OLG Koblenz 10 augustus 1998, in: *Neue Strafrechtliche Zeitschrift (NSTZ)* 1998, 364; Uit de literatuur bijvoorbeeld, A. Deutscher

in: *NStZ* 1983, p. 508.

9. BGH 4 mei 2011, *NJW* 2011, 2871, nrs 15 en 16.

10. Vgl. over de van het Nederlandse recht afwijkende Duitse bezitsleer, waarin ook de houder bezitter is (*Fremdbesitzer*), Zwalve 2006, p. 163 e.v.

11. LG Traunstein BeckRS 2011, 14960; AG Rosenheim BeckRS 2011, 14961; In dezelfde zin OLG Düsseldorf *NStZ* 1982, 249; Zo ook R. D. Herzberg bijvoorbeeld in zijn, 'Verkauf und Übereignung beim Selbstbedienungstanken' in: *NStZ* 1983, p. 251-252.

12. F. Faust, 'Vertragsschluss beim Selbsttanken: Voraussetzungen des Schuldnersverzugs' in: *Juristische Schulung* 2011, p. 929-932, p. 931 zie i.h.b. bij noot 5 en 6 (met verwijzingen); Zie ook H.W. Eckert (bew.), *Beck'scher online Kommentar*, 2014, §145 Rn 43: 'Hinsichtlich der Eigentumsübertragung ist der Wille des Tankstelleninhabers dahingehend auszulegen, dass das Eigentum erst bei Bezahlung übergeht.'; In deze in ook H. Heinrichs in zijn bewerking van *Palandt*, 59e druk München 2000, §145 4 Rn 8.

13. J. Lange en A. Trost, 'Strafbarkeit des 'Schwarztankens' an der SB-Tankstelle', in: *Juristische Schulung* 2003, 961-965, p. 964.

14. Vgl. over het quasi-zakelijke Anwartschaftsrecht van de koper onder eigendomsvoorbehoud bijvoorbeeld Zwalve 2006, p. 157 e.v.

15. D. Medicus acht een uitdrukkelijk bedongen eigendomsvoorbehoud bijvoorbeeld wel nodig, *Allgemeiner Teil des BGB*, 10e druk Heidelberg-München etc. 2010, p. 142; Zie ook N. Wrage, 'Tanken ohne zu zahlen' in: *Deutsches Auto Recht: Rechtszeitschrift des Allgemeinen Deutsche Automobil-Clubs*, 2000, 232-235, die er op nog op wijst (op p. 234) dat het BGH gewoonlijk de eis stelt dat een eigendomsvoorbehoud 'spätestens bei Besitzübertragung (...) deutlich erklärt' is (BGHZ, 64, 395). Er lijkt dan geen of weinig ruimte te zijn voor een stilzwijgend eigendomsvoorbehoud in het pompstation.

16. Wrage vraagt zich af of tankstations überhaupt beschikken over een installatie waarmee het terugpompen van de onbetaalde (en overigens vermengde) brandstof mogelijk is, N. Wrage, 'Tanken ohne zu zahlen' in: *Deutsches Auto Recht: Rechtszeitschrift des Allgemeinen Deutsche Automobil-Clubs*, 2000, 232-235, p. 234.

17. §948 BGB leidt in zulke gevallen doorgaans tot mede-eigendom, ik laat de vermenings-roblemantiek hier zoals gezegd buiten beschouwing.

18. Daarom heeft een eigendomsvoorbehoud ook weinig zin voor gevallen waarin de klant na te hebben getankt weggrijpt (zwart-tankers). Als het tankstation de 'klant' al opspoort zal de brandstof verbruikt zijn.

19. R.D. Herzberg, 'Verkauf und Übereignung beim Selbstbedienungstanken' in: *NStZ* 1983, p. 251-252, p. 251.

20. Over het onderscheid tussen een openbaar aanbod (*ad incertas personas*) en de uitnodiging in onderhandeling te treden Asser/Hartkamp & Sieburgh, *Verbintenissenrecht, algemeen overeenkomstenrecht*, 6-III, 14e druk Deventer 2014, nr 170; C. Spierings, 'Vragen over het aanbod' in: *RMThemis* 2013, p. 107-117, met name p. 108-109.

21. Zie bijvoorbeeld J. Hijma, C.C. van Dam, W.A.M. van Schendel, W.L. Valk, *Rechtshandeling en overeenkomst*, 6e druk Deventer: Kluwer 2010, nr 59.

22. HR 10 april 1982, *NJ* 1981/532 m.n. CJHB.

23. MvA bij artikel 91 (art. 3:91 BW), *Parlementaire Geschiedenis Invoering Boeken 3, 5 en 6*, Deventer 1990, p. 1238. Ik laat bezits- en eigendomsverkrijging door vermenging (5:16 BW) zoals hierboven opgemerkt goeddeels buiten beschouwing.

24. Zie daarover Reehuis 2012, nr 133.

25. R. von Jhering, *Scherz und Ernst in der Jurisprudenz*, Leipzig 1884 (Neuausgabe Wien 2009), p. 337.

26. Zie over Jhering en zijn kritiek op de over-dogmatische beoefening van het privaatrecht J.H.A. Lokin en W.J. Zwalve, *Hoofdstukken uit de Europese codificatiegeschiedenis*, 4e druk Den Haag 2014, p. 319-323.